

VII. Рецензії, огляди. повідомлення

УДК: 821.111 : 7.091.4

*Москвітіна Дар'я, Корнелюк Богдан
(Запоріжжя)*

Urbi et orbi: 9-й Міжнародний шекспірівський театральний фестиваль у м. Крайова

Стаття містить інформацію про IX Міжнародний шекспірівський фестиваль, який відбувся у м. Крайова, Румунія. В рамках цього престижного культурного заходу взаємодіяли три інтелектуально-креативні струмені – власне театральний, театрознавчий та науковий. Театральна складова була репрезентована спектаклями провідних шекспірівських труп із Великої Британії, Литви, Росії, Польщі, Румунії тощо. Програма фестивалю, який проходив під девізом «Шекспір для всіх», включала не лише постановки п'єс Великого Барда у традиційній естетиці, але і експериментальні сценічні версії його творів. Потужний театрознавчий струмінь включав реалізацію проекту «Майстерня театральної критики», до роботи якої долучилися провідні європейські фахівці, проведення публічних інтерв'ю з організаторами фестивалю та презентації новітніх монографій румунських театрознавців. За традицією, в рамках фестивалю відбувся науковий семінар Європейської асоціації дослідників Шекспіра (ESRA). До закриття фестивалю була приурочена презентація повного 8-томного видання Шекспірових творів румунською мовою. Досвід, що набутий співробітниками Українського міжуніверситетського науково-дослідницького шекспірівського центру (м. Запоріжжя) під час перебування у Крайові, планується використати з метою організації першого Шекспірівського театрального фестивалю в Україні.

Ключові слова: Шекспір, Крайова, театральний фестиваль, майстерня критиків, шекспірознавчий семінар.

Історія людства твориться у містах – твердження провокаційне, але правдиве. Урбаністичні локуси від давньогрецьких полісів до сучасних агломератів мають здатність акумулювати потужний ресурс креативної енергії, з якого завжди підживлюються діячі науки, культури та мистецтва. Природно, що найбільше такого ресурсу накопичено у містах давніх, адже кожне з них саме по собі – артефакт мистецтва, складний багатосаровий текст, насичений кодами, які невтомно розтлумачують багато поколінь істориків, письменників та художників. Єрусалим, Афіни, Рим, Венеція, Париж, Лондон, Стамбул давно перетворилися на легенди: аура цих міст випромінює своє світло далеко за їхні межі, а беззаперечність їхнього культурного авторитету створює своєрідну монополію, яка не залишає периферійним містечкам шансу на успішну конкуренцію щодо прихильності туристів.

Втім, інколи зухвалим провінціалам вдається пробитися в цей тісний ряд і стати на прю зі світовими столицями. Зазвичай для такого прориву необхідна якась Персона – Персона з великої літери, тобто посправжньому масштабна особистість, завдяки якій провінційне містечко «проявляється» на світовій мапі та стає якщо не місцем паломництва, то принаймні привабливою дестинацією. Наприклад, для Стретфорду-на-Ейвоні таким «щасливим квитком у вічність» був Вільям Шекспір. Незгасаюча світова слава геніального драматурга стала запорукою постійного інтересу до його рідного міста, яке, чого там гріха таїти, активно і вельми успішно експлуатує пам'ять про свого видатного уродженця.

Іншою стратегією набуття культурної аури може бути якась Подія – подія масштабна, універсальна і надзвичайно важлива. Приміром, французьке містечко Авіньйон щороку стає найбільшою у світі резиденцією

Мельпомени, відвідати яку мають за честь найвідоміші театральні колективи.

Втім, найбільш продуктивною стратегією легендаризації міста є симбіоз Персони та Події: і тут безвідмовно спрацьовує поєднання найвідомішого драматурга в історії людства – Вільяма Шекспіра – з природним середовищем його творчого доробку – театром. Саме наявність Міжнародного шекспірівського театрального фестивалю забезпечила румунському місту Крайова статус культурної столиці Європи 2021 року.

Сьогодні цей фестиваль – надзвичайно престижний культурний захід, який раз на два роки збирає під дахом Національного театру ім. Маріна Сореску найцікавіші шекспірівські вистави, найвпливовіших театральних критиків та найавторитетніших шекспірознавців. За лаштунками ж цього культурного заходу світового масштабу стоїть палкий ентузіазм та невтомна праця однієї людини – Еміля Борогіни, актора театру ім. Маріна Сореску, засновника фундації Вільяма Шекспіра та ініціатора і незмінного директора фестивалю.

Невеличкий захід «для своїх», в якому спочатку брали участь переважно румунські театральні трупи, завдяки креативній енергії, відданості та наполегливості пана Борогіни, виріс у багатоденне, насичене подіями шекспірівське свято, в рамках якого взаємодіють три струмені – власне театральний, театрознавчий та науковий.

У 2014 році Крайова стала шекспірівською театальною Меккою Європи вдев'яте, а самому фестивалю виповнилося 20 років. Його девізом цього разу стало гасло «Шекспір для всіх» (*Shakespeare for All*). Сам Еміль Борогіна зазначив у передмові до програми фестивалю, що така спрямованість була зумовлена відмовою від елітарності, в якій могли звинуватити цей захід у минулому. Саме бажання задовольнити будь-який смак

VII. Рецензії, огляди, повідомлення

зумовило надзвичайно барвистий зміст театральної програми, в якій постановки комедій на грані бурлеску і буфонади сусідили з авангардними потрактуваннями трагедій, загальносвітові тенденції – з національними традиціями, камерні моно вистави – з яскравим майданним театром.

Першим заходом цьогорічного фестивалю стало відкриття пам'ятника Великому Бардові на площі біля театру ім. Маріна Сореску, яка віднині називається площею Шекспіра. Розпочався фестиваль з вистави «Багато галасу з нічого» у виконанні славнозвісного «Шекспірівського Глобусу» з Лондона. Цей театр відомий, передусім, як своєрідний театрально-музей, який на своїх підмостках, так би мовити, «відроджує» спектаклі Шекспіра та інших англійських ренесансних драматургів у їхньому первісному вигляді. Втім, для гастрольних вистав «Глобус» щоразу набирає нових акторів, які проходять складний кастинг, та запрошує когось із відомих режисерів. Тож у Крайові «глобусівці» показали напрочуд веселу, жваву, а головне – відповідну шекспірівському духові версію відомої комедії Великого Барда.

Такий же потужний струмінь життєдайної шекспірівської енергії передала глядачам театральна компанія «Пропелер», яка ретельно зберігає дух ренесансного театру. Вона складається виключно з чоловіків, що є справжніми акторами-універсалами, наділеними не лише драматичним, але й музичним та вокальним талантом, який вони блискуче демонструють, імпровізуючи на сцені та в антракті. «Комедія помилок» та «Сон літньої ночі» у їхньому виконанні є результатом вдалого поєднання шекспірівської комічної стихії з топосами сучасної поп-культури.

Крім постановок ранніх комедій Великого Барда, які передбачають невгамовний сміх у глядацькій залі, гості

крайовського фестивалю змогли побачити і так звану «проблемну» комедію «Міра за міру», поставлену російським режисером Юрієм Бутусовим у театрі ім. Вахтангова. У його інтерпретації ця «похмура» п'еса розкриває несподівані смислові грані та порушує надзвичайно актуальні у сьогоденні питання взаємодії влади і суспільства, вад і чеснот, законності та справедливості.

Вельми цікавим, динамічним, а іноді навіть шокуючим виявився експеримент одного з найяскравіших представників нової литовської генерації театральних режисерів Оскараса Коршуноваса. Полем для дослідів людської природи він обрав одну з останніх п'єс англійського генія – комедію «Буря». Його вистава «Міранда» – це історія про батька, дочка якого хворіє на дитячий церебральний параліч і мріє стати балериною. Змучений проблемами та непоказним пострадянським побутом, батько все ж намагається розважити доньку. Коли пародії на Горбачова та платівка Пугачової не спрацьовують, він бере з полиці том Шекспіра. Читаючи Міранді «Бурю», батько перевтілюється то в мудрого Просперо, то в ніжного Фердинанда, а то в сповненого тваринної хоті Калібана. Міранда також то залишається сама собою (тобто, відданою донькою свого батька), то обертається на Аріеля – вільного духа, якого Просперо заточив у дереві та змусив служити собі. Проходячи крізь усі перипетії Шекспірової драми, батько і донька ніби проживають інше життя, вільне від умовностей і болю. Виявляється, що Шекспір справді здатний лікувати, тож у фіналі вистави Міранда таки танцює омріяне па-де-де.

Модним трендом театральної шекспіріани останніх десятиліть стали постановки з участю одного актора. Усі моновистави, показані в рамках фестивалю у Крайові, жодною мірою не нагадували *l'art pour l'art*, коли акторський соло-перформанс поставав би наслідком сліпого слідування новітнім сценічним віянням. Незвич-

VII. Рецензії, огляди, повідомлення

ний характер репрезентації був цілком виправданим, адже специфічний ракурс дозволяв розкрити багатющі смисло-творчі потенції Шекспірових шедеврів. Так, приміром, слова Шейлока в однойменній монодрамі польського актора Петера Кондрата звучали як відверта сповідь живої людини, а не фікційного персонажа. Водночас, особисте горе чоловіка в цій виставі набувало надперсонального звучання, змушуючи замислитися над трагедією єврейського народу в цілому. Лірична монодрама «Венера і Адоніс» виявилася вдалою спробою драматизації однойменної поеми Великого Барда. Образ Венери, створений румунською акторкою Валентиною Захарією, своєю рельєфністю, пристрасністю і чуттєвістю не поступався героїням Шекспірових драм. Монодраматичний характер постановки забезпечував атмосферу інтимності, яка підсилювала трагізм любовної драми жінки.

Не часто на сучасній сцені можна побачити вистави за п'єсами Джона Форда – призабутого в наш час англійського поета та драматурга, молодшого сучасника Великого Барда. Тож постановку фордівської трагедії із провокативною назвою «Прикро, що вона шльондра» («'Tis Pity She's a Whore»), здійснену відомим британським режисером Декланом Доннелланом, можна вважати не лише сміливим театральним експериментом, але і сценічним ексклюзивом. Ця вистава стала яскравим фінальним акордом фестивалю: історія про інцестуальне кохання дівчини до свого брата, зазнавши модернізації, не перетворилася на таке-собі епатажне видовище/шоу – глядачі співпереживали пристрасним героям, стосунки яких вражали не скандальною сенсаційністю, а, насамперед, глибоким трагізмом.

Фестиваль став справжнім святом не лише для пересічних глядачів, але і для фахівців-театрознавців. Насичена та розмаїта програма створювала потужне енергетичне поле, в якому театральні критики натхненно

аналізували шекспірівські вистави з усього світу, активно порівнювали режисерські підходи та акторські прочитання, з ентузіазмом полемізували, визначаючи найкращі постановки. Куратором театрознавчих заходів фестивалю виступив Іен Герберт – почесний президент Міжнародної асоціації театральних критиків, редактор авторитетного британського видання «The Stage» та директор і засновник журналу «Theatre Record», що виходить друком вже 35 років. Протягом тижня пан Герберт допомагав молодим театрознавцям, які взяли участь у роботі «Майстерні театральної критики», відточити свої навички, інспіруючи палкі дискусії та ділячись власним багатющим досвідом. До роботи «Майстерні» долучився і знаменитий німецький критик кіно і театру Лоуренс Гюнтнер. Навдивовижу цікавим і корисним як для фахівців із театрознавства, так і для майбутніх театральних менеджерів виявилось публічне інтерв'ю провідного румунського критика й театрознавця Октавіана Саю із засновником фестивалю, актором і режисером Емілем Борогіною. В рамках фестивалю відбулася також презентація одразу двох книжок, присвячених одній темі – впливу драматургії Шекспіра на творчість національного румунського поета Міхая Емінеску. Автори презентованих робіт – літературознавці Константін Барбу та Грід Модорчеа – не тільки розповіли про взаємодію англійського та румунського геніїв, відповіли на запитання дослідників театру і літератури, але й поділилися своїми враженнями від фестивалю та подискутували з учасниками «Майстерні театральної критики».

Уже традиційно в рамках фестивалю відбувся науковий семінар Європейської асоціації дослідників Шекспіра (ESRA). Проведення цього масштабного шекспірознавчого заходу стало можливим завдяки співпраці талановитих науковців – Ніколетти Чінпоеш із Вустерського університету та Еміля Сірбулеску з університету

Крайови. Професіоналізм та невтомна праця організаторів дозволили створити в рамках семінару наукову платформу для подальшої ефективної взаємодії молодих і досвідчених дослідників Шекспіра з Великої Британії, США, Румунії, Польщі, Німеччини, Іспанії та України. Поле діалогу розширювалося і за рахунок спілкування науковців з критиками та акторами, які відвідували засідання семінару.

Про високий статус цієї наукової події свідчила присутність гостей з батьківщини Барда, дослідників зі світовим ім'ям – «патріарха» світового шекспірознавства, почесного президента Шекспірівського Трасту Стенлі Веллса, директора Шекспірівського інституту Майкла Добсона та генерального редактора веб-ресурсу «*BloggingShakespeare*» Пола Едмондсона. Зауважимо, що у Крайові скарбниця нагород Стенлі Веллса поповнилася найвищою відзнакою фестивалю – четвертим Міжнародним шекспірівським призом, а Майкл Добсон отримав титул почесного професора Крайовського університету.

Навидовижу широким був тематичний діапазон доповідей, які прозвучали на семінарі – від специфіки аматорських постановок Великого Барда в Англії до впливу радянських дослідників на румунське шекспірознавство. Кожна доповідь ставала об'єктом жвавого обговорення, а «зірки» світового шекспірознавства щедро ділилися корисними порадами та креативними знахідками з молодшими колегами.

До завершення фестивалю була приурочена ще одна знакова подія – презентація повного видання творів Вільяма Шекспіра румунською мовою. Восьмитомник представляв відомий перекладач та літературознавець Джордж Волчанов, який у 2010 році виступив ініціатором цього амбітного інтерпретаторського проекту. Румунське видання – це продукт постколоніального переосмислення перекладацької шекспіріани, адже, на

відміну від попередніх перекладів, що зазнали впливу цензури, нові версії репрезентують живе слово Великого Барда без стилістичних купюр. Пан Волчанов також наголосив, що всі переклади доповнено ґрунтовними критичними коментарями, які допоможуть краще зрозуміти авторські меседжі Великого Барда.

Свято Шекспіра завершилося і Крайова на два роки перетвориться на тихе містечко з розміреним ритмом життя. Однак усім гостям фестивалю місце його проведення запам'ятається передусім як динамічний осередок шекспірівського драйву і ренесансного креативу, блискучий локус взаємодії літературознавців, критиків, акторів, фахівців із художнього перекладу та всіх тих, хто щиро любить творчість Великого Барда. Хочеться від усього серця подякувати організаторам фестивалю та наукового семінару, що відбувся в його рамках, за надану можливість зануритися в справжній універсум Шекспіра, який вдалося створити на румунській землі.

Шекспірівський фестиваль у Крайові змусив нас повірити у здійсненність навіть найамбітніших задумів. Під час обговорення нашої поїздки з колегами виникла ідея проведення Першого (міжнародного) шекспірівського театрального фестивалю в Україні. Реалізація цього проекту неможлива без підтримки, тож наша команда запрошує до співпраці в організації фестивалю всіх тих, кому небайдуже Шекспірове слово і майбутнє України як європейської держави. Ми ж будемо докладати всіх зусиль задля реалізації цього задуму. І надихати нас будуть спогади про Крайову – по-справжньому шекспірівське місто, про яке хочеться розповісти світові.